

Dr Sławomir Ślaski
Instytut Psychologii
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

Funkcjonowanie emocjonalne a transgresyjny motyw używania alkoholu wśród studentów

1. Teoretyczne wprowadzenie do badań

Transgresyjny motyw picia alkoholu wyróżniła teoretycznie i empirycznie Graciano wraz współpracownikami (2012) badając włoskich nastolatków. Dotyczył on przekraczania norm społecznych i rodzicielskich oraz sprawdzania własnych możliwości spożywania alkoholu. Poszerzył rozumienie transgresyjnego motywu picia Hackley wraz współpracownikami (2015), który wyróżnił picie alkoholu by przekroczyć ograniczenia miejsca i przestrzeni, własnego ciała i porządku społecznego. Niemniej jednak warto zauważyć, że pojęcie motywu transgresyjnego wywodzi się z pojęcia transgresji, które funkcjonuje najczęściej w literaturze anglojęzycznej i dotyczy przekraczania norm prawnych lub społecznych. W ten sposób wypowiedział się psycholog Bandura i wsp. (2001, s. 127), który definiował transgresję jako „zachowania antyspołeczne cechujące się agresją werbalną i niewerbalną, naruszaniem norm społecznych, prawnych lub nadużywaniem substancji psychoaktywnych”. Podobne pojęcie transgresji personalnej negatywnej wyróżnił McCullough i wsp. (2003). Definiowali to pojęcie jako przekraczanie norm w stosunku do innych osób. Transgresja negatywna dotyczyła stopnia nasilenia przekroczenia granicy innej jednostki, od zwykłej konstruktywnej krytyki, aż po chęć wyrządzenia jej krzywdy. Osoby stosujące transgresję personalną negatywną, charakteryzowały się niskim poziomem empatii i odpowiedzialności, a także życzliwości i wyrozumiałości. Skonstruowana metoda do badania transgresji personalnej negatywnej zawierała dwa wymiary: unikanie agresora i dążenie do rewanżu.

W literaturze przedmiotu pojawiło się też określenie transgresja moralna jako przekroczenie zasad moralnych obowiązujących w danym społeczeństwie lub

grupie, czemu towarzyszą zazwyczaj negatywne emocje typu wstyd lub poczucie winy. Wspomniany termin pojawił się m. in. w analizach u Wojciszke (2005) czy Millera i wsp. (2007). Ostatni wymienieni badacze wyróżnili również dwa rodzaje transgresji. Transgresja moralna dotyczyła przekraczania norm prawnych i dobra innych osób, co skutkuje pozbawieniem wolności, np.: za kradzież, rozboje. Natomiast istnieje również transgresja konwencjonalna (relacyjna), która dotyczy wszelkich zachowań naruszających relację z innymi ludźmi, np.: plotkowanie, dokuczanie. Ale też wyróżniono transgresję konwencjonalną naruszającą system społeczny lub kulturowy, np.: przebieranie się mężczyzn w damskie ubrania (Arsenio, Ford, 1985).

Istnieje też pojęcie transgresji relacyjnej, która odnosi się wyłącznie do kontaktów personalnych z bliską osobą. Przejawy tego zjawiska wobec drugiej osoby mogą być takie, m.in. lekceważenie, zbytne zaangażowanie emocjonalne z inną osobą, naruszenie prywatności i intymności (Metts, 1994). Owe zachowania mogą często wynikać z zemsty na partnerze za opuszczenie i związanie personalne się z inną osobą (Ślaski, 2017).

Pojęcie transgresji pojawiło się w poglądach Fromma (1996), który już w połowie lat 50-tych XX wieku zauważył, że każda jednostka próbuje na własną miarę realizować potrzebę transcendencji, przy której może zaistnieć fakt przekraczania własnych możliwości w sensie negatywnym, a mianowicie niszczenia siebie lub innych osób. Pokonywanie kolejnych stopni destrukcji przez jednostkę może nastąpić w różnych sferach działania. Zachodzi wówczas niszczenie różnych wartości tylko dla ich zniszczenia i przeżywania z tego powodu satysfakcji lub dumy. Ten rodzaj potrzeby transcendencji w koncepcji Fromma nazywa się bezsensowną destrukcją lub autodestrukcją i nie służy budowaniu pozytywnych wartości w rozwoju jednostki lub społeczeństwa. Taki rodzaj potrzeby transcendencji można nazwać transgresją negatywną (Ślaski, 2012).

Najwięcej miejsca w literaturze psychologicznej nt. transgresji negatywnej poświęcił Koziński (1987; 2001), który zarysował funkcjonowanie jednostki pod względem przekraczania swoich możliwości. Wyróżnił on transgresje, w których za kryterium przyjęto czyjeś dobro, i wtedy można podzielić je na konstruktywne lub destruktywne, czyli działania niszczące inne osoby lub otoczenie jednostki to transgresje destruktywne, np. niszczenie środowiska naturalnego. Wyróżnić można jeszcze swoistą transgresję autodestrukcyjną – skoncentrowanie negatywne tylko na sobie, swojej osobowości, np. samookaleczenia lub egoizm (Koziński 1987).

Jednocześnie autor koncepcji transgresyjnej osoby przedstawił uwarunkowania powstawania zachowań przekraczania swoich możliwości w aspekcie negatywnym. Głównymi wyznacznikami transgresji była potrzeba rywalizacji i osiągnięć, niska samoocena oraz negatywne emocje, typu lęk lub poczucie winy (Kozielecki, 2001; Ślaski, 2012). Dlatego wydaje się zasadne, by na gruncie koncepcji psychotransgresjonizmu sprawdzić funkcjonowanie jednostki pod względem emocjonalnym i transgresyjnego motywu używania alkoholu. Wydaje się, że dobrym predyktorem występowania lub niewystępowania transgresyjnego motywu używania substancji psychoaktywnych może być inteligencja emocjonalna. Według Saloveya i Mayera (1999) inteligencja emocjonalna i jej składniki, np. empatia i rozumienie emocji pozwala rozwiązywać różne problemy. Kontrola emocji i empatia jest dobrym wyznacznikiem zachowań prospołecznych i buforem w przekraczaniu reguł życia społecznego, np. w postaci nadużywania alkoholu (motyw transgresyjny używania alkoholu). Deficyty inteligencji emocjonalnej odgrywają istotną rolę w powstawaniu zachowań agresywnych, przestępczych, łamania reguł życia interpersonalnego i społecznego (Jolliffe, Farrington 2004).

Podobną rolę w przekraczaniu norm społecznych odgrywa lęk, którego rolę zbadano m.in. wśród studentów. W agresji relacyjnej (obwinianie, krytykowanie, znęcanie, izolowanie) wśród studentów istotną rolę odgrywa wysoki poziom lęku społecznego (Loudin, Loukas, Robinson, 2003). Także badanie problemów związanych z używaniem alkoholu (łamanie prawa) wskazuje na istotny udział lęku i depresji (Buckner, Shah, 2014).

Dlatego też na podstawie koncepcji transgresji osoby wg Kozieleckiego (2001) i przedstawionych badań można wskazać funkcjonowanie emocjonalne jednostki, które odgrywa ważną rolę przy występowaniu transgresyjnego motywu używania alkoholu. Badania nad sprawcami przestępstw i nadużywających alkoholu wskazują, że lęk, często nieświadomy i deficyty w rozpoznawaniu emocji u siebie i innych osób odgrywają zasadniczą rolę w używaniu alkoholu i przekraczaniu norm społecznych, a czasami poważnych czynów kryminalnych (Majchrzyk, 1995; 2008; Ostrowska, 2014). Natomiast inteligencja emocjonalna wg powyższych opisów może być buforem w nadużywaniu alkoholu i pod jego wpływem łamaniu norm społecznych.

Propozycja obecnych badań uwzględnia tylko część koncepcji transgresyjnej jednostki, jej funkcjonowanie emocjonalne. Oczekiwano więc na podstawie analizy teoretycznej i badań empirycznych różnic w poziomie motywu transgresyjnego

używaniu alkoholu, funkcjonowaniu emocjonalnym, używaniu alkoholu i marihuany pomiędzy grupą badaną i grupą kontrolną. Oczekiwano również w grupie badanej powiązań pomiędzy transgresyjnym motywem używania alkoholu a funkcjonowaniem emocjonalnym.

2. Badania własne

2.1. Osoby badane

Osoby z grupy badanej (N=69) i kontrolnej (69) rekrutowano spośród studentów warszawskich uczelni metodą „śnieżnej kuli”. Osoby z grupy badanej (mężczyźni N=35, kobiety N=34) zostali wyłonieni na podstawie jednego z kryteriów ryzykowanego picia alkoholu, czyli upicie się co najmniej raz w miesiącu. Ich wiek wahał się od 20 do 24 lat (M=22,06). Natomiast osoby z grupy kontrolnej (mężczyźni N=35, kobiety N=34) rekrutowano uwzględniając trzy aspekty. Osoby te nie miały epizodu upijania się w ciągu ostatniego miesiąca, były w podobnym wieku od 20 do 24 lat (M=22,09) oraz były dobrane równolicznie pod względem płci.

2.2. Metody badawcze

W celu weryfikacji postawionych hipotez zastosowano cztery metody badawcze. Do badania motywu transgresyjnego (TREK) zastosowano podskalę z testu do badania motywów picia alkoholu zaproponowaną przez Graziano i wsp. (2012). Podskala składała się z czterech itemów, np. piję alkohol by przekraczać zasady społeczne (reguły, nakazy). Wskaźniki psychometryczne wspomnianego narzędzia były następujące: rzetelność mierzona α -Cronbacha wyniosła 0,90, a trafność mierzona współczynnikiem r-Pearsona wobec wymiaru transgresji negatywnej = 0,65.

Do badania funkcjonowania emocjonalnego (PKIE) zastosowano narzędzie psychologiczne opracowane przez A. Jaworowską i in. (2005). Test ten mierzy inteligencję emocjonalną, co oznacza zdolność do przetwarzania informacji emocjonalnych, które stanowią efektywną regulację emocjonalną i radzenie sobie w sytuacjach społecznych i zadaniowych. W kwestionariuszu PKIE można mierzyć wyniki w czterech skalach: AKC – akceptowanie, wyrażanie i wykorzystywanie własnych emocji w działaniu; EMP – empatia, czyli rozumienie i rozpoznawanie

emocji innych ludzi; KON – kontrola, także poznawcza, nad własnymi emocjami oraz ROZ – rozumienie, czyli rozumienie i uświadamianie sobie własnych emocji. Rzetelność wyniku ogólnego PKIE jest wysoka i wyniosła 0,90. Natomiast trafność potwierdzono metodą analiz czynnikowych.

Do badania lęku zastosowano Inwentarz Stanu i Cechy Lęku (STAI), który mierzy lęk rozumiany jako przejściowy i uwarunkowany sytuacyjnie stan jednostki oraz lęk rozumiany jako względnie stała cecha osobowości. Powstał na bazie adaptacji kwestionariusza do badania lęku zaproponowanego przez Spielbergera, Gorsucha, Lushene (1964, za: Wrześniewski i in. 2011)

Rzetelność testu wynosi od 0,89 do 0,94, a stabilność bezwzględna 0,79.

Do badania używania alkoholu i marihuany zastosowano ankietę składającą się z pytań dotyczących częstości picia/zażywania alkoholu/marihuany, upijania się/utruty przytomności oraz ilości spożywanego alkoholu/marihuany (Ślaski, 2004).

2.3. Wyniki

Uzyskane wyniki badań zaprezentowano w poniższych tabelach.

Tabela 1. Różnice w poziomach inteligencji emocjonalnej, lęku, transgresyjnego motywu picia alkoholu i używania substancji psychoaktywnych w grupie badanej (N=69) i kontrolnej (N=69)

Nazwa skali/zmiennej	Grupa badana		Grupa kontrolna		<i>t</i> (136)	<i>d</i> Cohen
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
<i>PKIE</i>						
Akceptacja emocji	41,26	8,45	47,32	9,39	-3,96***	0,75
Empatia	54,19	9,19	55,89	9,86	-0,54	0,11
Kontrola emocji	42,71	9,81	43,67	9,42	-0,55	0,11
Rozpoznawanie emocji	36,55	9,57	41,43	9,69	-2,73**	0,56
<i>STAI</i>						
Lęk stan	43,26	8,62	35,56	7,04	5,67***	0,94
Lęk cecha	41,49	7,65	35,17	7,23	5,08***	0,86
<i>TREK</i>						
Motyw transgresyjny	5,37	4,22	1,98	1,65	6,56***	1,18
<i>UŻYWANIE SUBSTANCJI</i>						
Używanie alkoholu	8,21	3,06	3,95	2,03	9,65***	1,61
Używanie marihuany	3,55	2,33	2,09	2,01	4,04***	0,67

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; test jednostronny

Przeprowadzone badania dotyczące różnic pomiędzy osobami z grupy badanej i grupy kontrolnej potwierdzają niemal w pełni oczekiwania wobec założeń teoretycznych (tabela 1). Grupa badana wykazuje niższy poziom niż grupa kontrolna w zakresie akceptacji emocji i rozpoznawania emocji. Ponadto grupa badana wykazuje wyższy niż grupa kontrolna poziom lęku jako stanu i lęku jako cechy, a także wyższy poziom motywu transgresyjnego oraz wyższy poziom używania alkoholu i marihuany.

Tabela 2. Różnice w poziomach inteligencji emocjonalnej, lęku, transgresyjnego motywu picia alkoholu i używania substancji psychoaktywnych w grupie kobiet badanej (N=34) i kontrolnej (N=34)

Nazwa skali/zmiennej	Grupa badana		Grupa kontrolna		<i>t</i> (66)	<i>d</i> Cohen
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
<i>PKIE</i>						
Akceptacja emocji	42,21	8,04	47,41	7,93	-2,86**	0,63
Empatia	52,96	9,45	56,59	9,96	-1,38	0,33
Kontrola emocji	41,97	8,71	42,37	9,44	-0,21	0,12
Rozpoznawanie emocji	35,32	9,37	39,03	9,59	-1,65	0,44
<i>STAI</i>						
Lęk stan	44,56	8,12	34,91	7,06	5,17***	1,33
Lęk cecha	42,91	5,47	34,47	6,33	5,83***	1,45
<i>TREK</i>						
Motyw transgresyjny	5,09	3,79	1,18	1,41	5,93***	1,45
<i>UŻYWANIE SUBSTANCJI</i>						
Używanie alkoholu	8,07	2,91	3,62	1,87	8,05***	1,92
Używanie marihuany	3,35	2,23	1,23	1,27	4,92***	1,32

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; test jednostronny

Przeprowadzone badania dotyczące różnic pomiędzy kobietami z grupy badanej i grupy kontrolnej potwierdzają w dużej części oczekiwania co do wyników (tabela 2). Grupa badana wykazuje niższy poziom niż grupa kontrolna w zakresie akceptacji emocji. Ponadto grupa badana wykazuje wyższy niż grupa kontrolna poziom lęku jako stanu i lęku jako cechy, a także wyższy poziom motywu transgresyjnego oraz wyższy poziom używania alkoholu i marihuany.

Tabela 3. Różnice w poziomach inteligencji emocjonalnej, lęku, transgresyjnego motywu picia alkoholu i używania substancji psychoaktywnych w grupie mężczyzn badanej (N=35) i kontrolnej (N=35)

Nazwa skali/zmiennej	Grupa badana		Grupa kontrolna		t(68)	d Cohen
	M	SD	M	SD		
<i>PKIE</i>						
Akceptacja emocji	40,41	8,74	46,81	9,93	-2,76**	0,71
Empatia	55,36	9,95	53,89	9,56	0,49	0,22
Kontrola emocji	43,47	9,91	45,00	8,42	-0,59	0,24
Rozpoznawanie emocji	37,72	9,97	43,53	9,89	-2,23*	0,67
<i>STAI</i>						
Lęk stan	42,06	9,02	36,16	7,07	3,07**	0,75
Lęk cecha	40,09	8,66	35,91	7,93	2,08*	0,63
<i>TREK</i>						
Motyw transgresyjny	5,69	4,79	2,08	1,71	4,16***	1,11
<i>UŻYWANIE SUBSTANCJI</i>						
Używanie alkoholu	8,31	3,26	4,45	2,13	5,65***	1,43
Używanie marihuany	3,75	2,39	2,94	2,47	1,47	0,14

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; test jednostronny

Przeprowadzone badania dotyczące różnic pomiędzy mężczyznami z grupy badanej i grupy kontrolnej potwierdzają również w dużej części oczekiwania wobec założeń teoretycznych (tabela 3). Grupa badana wykazuje niższy poziom niż grupa kontrolna w zakresie akceptacji emocji i rozpoznawania emocji. Ponadto grupa badana wykazuje wyższy niż grupa kontrolna poziom lęku jako stanu i lęku jako cechy, a także wyższy poziom motywu transgresyjnego oraz wyższy poziom używania alkoholu.

Tabela 4a. Współczynniki korelacji r-Pearsona dla inteligencji emocjonalnej, lęku, transgresyjnego motywu picia alkoholu i używania substancji psychoaktywnych w całej grupie (N=138)

Nazwa zmiennej	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Akceptacja emocji	1								
2. Empatia	0,53***	1							

**ALKOHOL - UŻYWANIE, NADUŻYWANIE, UZALEŻNIENIE.
KSZTAŁTOWANIE WŁAŚCIWYCH POSTAW**

Tabela 4b. Współczynniki korelacji r-Pearsona dla inteligencji emocjonalnej, lęku, transgresyjnego motywu picia alkoholu i używania substancji psychoaktywnych w całej grupie (N=138)

3. Kontrola emocji	0,03	-0,17*	1						
4. Rozpoznawanie emocji	0,02	-0,26***	0,68***	1					
5. Lęk stan	-0,26***	-0,21**	0,25**	0,07	1				
6. Lęk cecha	-0,21**	-0,13#	0,17*	0,05	0,75***	1			
7. Motyw transgresyjny	-0,29***	0,07	0,05	-0,19*	0,27***	0,31***	1		
8. Używanie alkoholu	-0,29***	0,01	0,06	-0,16*	0,48***	0,34***	0,68***	1	
9. Używanie marihuany	-0,26***	0,05	0,11	0,05	0,37***	0,23**	0,41***	0,56***	1

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; # $p < 0,1$; test jednostronny

Natomiast odnośnie do współwystępowania motywu transgresyjnego w całej grupie badanych osób oczekiwania wobec wyników potwierdziły się tylko częściowo (tabela 4). Istnieją tylko ujemne korelacje pomiędzy motywem transgresyjnym a akceptacją emocji i rozpoznawaniem emocji oraz dodatnie korelacje pomiędzy motywem transgresyjnym a lękiem jako stanem i jako cechą oraz używaniem alkoholu i używaniem marihuany. Nie potwierdziły się w całej badanej grupie oczekiwania dotyczące związków pomiędzy motywem transgresyjnym a funkcjonowaniem emocjonalnym w zakresie empatii i kontroli emocji.

Tabela 5. Współczynniki korelacji r-Pearsona dla inteligencji emocjonalnej, lęku, transgresyjnego motywu picia alkoholu i używania substancji psychoaktywnych w grupie badanej (N=69)

Nazwa zmiennej	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Akceptacja emocji	1								
2. Empatia	0,27*	1							
3. Kontrola emocji	0,07	-0,12	1						
4. Rozpoznawanie emocji	0,24*	-0,15#	0,60***	1					
5. Lęk stan	-0,06	-0,15	0,35**	0,07	1				
6. Lęk cecha	-0,11	-0,13	0,27*	0,05	0,65***	1			
7. Motyw transgresyjny	-0,29**	0,07	0,09	0,09	0,05	0,15	1		
8. Używanie alkoholu	-0,14	0,09	0,16#	-0,06	0,34**	0,07	0,52***	1	
9. Używanie marihuany	-0,33**	0,05	0,23*	0,05	0,23*	0,03	0,21*	0,39***	1

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; # $p < 0,1$; test jednostronny

Natomiast odnośnie do współwystępowania motywu transgresyjnego w grupie badanej oczekiwania wobec wyników potwierdziły się tylko częściowo (tabela 6). Istnieją tylko ujemne korelacje pomiędzy motywem transgresyjnym a akceptacją emocji. Nie potwierdziły się w badanej grupie badanej oczekiwania dotyczące związków pomiędzy motywem transgresyjnym a funkcjonowaniem emocjonalnym w zakresie empatii i kontroli emocji oraz lęku jako stanu i cechy.

Tabela 6. Współczynniki korelacji r-Pearsona dla inteligencji emocjonalnej, lęku, transgresyjnego motywu picia alkoholu i używania substancji psychoaktywnych w grupie kontrolnej (N=69)

Nazwa zmiennej	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Akceptacja emocji	1								
2. Empatia	0,74***	1							
3. Kontrola emocji	-0,17#	-0,22*	1						
4. Rozpoznawanie emocji	-0,32**	-0,38***	0,79***	1					
5. Lęk stan	-0,27*	-0,27*	0,21*	0,35**	1				
6. Lęk cecha	-0,08	-0,09	0,12	0,26*	0,76***	1			
7. Motyw transgresyjny	-0,08	-0,05	-0,05	-0,01	0,15	0,14	1		
8. Używanie alkoholu	-0,11	-0,15	0,06	0,06	0,23*	0,17#	0,65***	1	
9. Używanie marihuany	-0,03	-0,12	-0,03	0,05	0,33**	0,23*	0,63***	0,66***	1

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; # $p < 0,1$; test jednostronny

Natomiast odnośnie do współwystępowania motywu transgresyjnego w grupie kontrolnej oczekiwania wobec hipotez nie potwierdziły się (tabela 6). Nie zaistniały ujemne zależności pomiędzy motywem transgresyjnym a funkcjonowaniem emocjonalnym w zakresie akceptacji emocji, empatii, kontroli i rozpoznawania emocji oraz lęku jako stanu i cechy.

2.4. Dyskusja wyników

Badania potwierdzają zasadność wyróżnienia nowego wymiaru psychologicznego – motywu transgresyjnego używania alkoholu, co zaproponował Hackley i wsp. (2015). Definiowali oni wyróżniony motyw jako przekraczanie porządku społecznego, np. przemoc wobec innych, czy picie alkoholu w miejscach niedozwolonych. Rzeczywiście na gruncie polskim transgresyjny motyw używania alkoholu znalazł odzwierciedlenie i jego wskaźnik rzetelności wyniósł $\alpha=0,90$,

który jest wyższy niż w badaniach włoskich (Graziano i in. 2012). Również wspomniany motyw, umiejscawiając go w koncepcji psychotransgresji Kozieleckiego (2001), odnosi się do przekraczania siebie w sensie destrukcyjnym, ponieważ narusza dobro innych osób. Na gruncie psychotransgresjonizmu widać też przewidywane zależności pomiędzy funkcjonowaniem emocjonalnym jednostki a transgresyjnym sposobem używania substancji psychoaktywnych. U osób, które nadużywają alkoholu i marihuany z transgresyjnym motywem używania alkoholu współwystępuje obniżony poziom akceptacji i rozpoznawania emocji oraz wysoki poziom lęku jako stanu i cechy. Również badania różnic w wyróżnionych zmiennych psychologicznych (inteligencja emocjonalna, lęk jako cecha i lęk jako stan, transgresyjny motyw używania alkoholu) weryfikują pozytywnie w dużej części oczekiwania teoretyczne. Potwierdzają się więc badania dotyczące funkcjonowania emocjonalnego więźniów sprawców przemy. Więźniowie charakteryzowali się podwyższonym poziomem transgresji negatywnej i obniżonym poziomem empatii, a także wielu z nich nadużywało alkoholu (Ślaski, 2017). Transgresja negatywna to jak wskazywano wcześniej termin pochodzący z koncepcji psychotransgresyjnej Kozieleckiego (2001) i oznaczał działania niszczące inne osoby lub otoczenie jednostki, m.in. normy społeczne. A przekraczanie norm i reguł społecznych to główny motyw transgresyjnego używania alkoholu.

Przedstawione badania potwierdzają obserwacje Bandury i wsp. (2001), który zdefiniował transgresję jako zachowania naruszające normy społeczne i prawne, którym często towarzyszy nadużywanie substancji psychoaktywnych. Również znajduje empiryczne potwierdzenie używania pojęcia transgresji personalnej negatywnej zaproponowaną przez McCullough i wsp. (2003), który wskazywał jako naruszanie osobistych norm jednostki. Dodatkowo zauważył w swych badaniach, że osoby stosujące transgresję personalną negatywną, charakteryzowały się niskim poziomem empatii i odpowiedzialności, a także życzliwości i wyrozumiałości. Jednak w przedstawionych badaniach, ani empatia, ani blisko z nią związana życzliwość nie odegrały oczekiwanej roli. Podobnie Gini (2006) u chłopców preadolescentów zauważył, że wykazują oni braki w funkcjonowaniu społeczno-poznawczym. Owe funkcjonowanie jest podstawą do budowania empatii, rozumienia własnych i innych osób uczuć. Gdy zabraknie tej umiejętności badani chłopcy byli w stanie przekraczać zasady współżycia społecznego (transgresja negatywna) wobec rówieśników stosując zastraszanie, izolację społeczną i plotki. Również inne badanie wskazywało, że adolescenty z zakładów karnych, którzy

wykazują deficyty w funkcjonowaniu emocjonalnym przejawiają więcej transgresji moralnej i społecznej niż grupa kontrolna. Mają również tendencję do racjonalizowania swoich czynów przekraczania norm prawnych i społecznych. Bardzo często owym negatywnym czynom towarzyszyło używanie alkoholu i narkotyków, z czego można się domyślać o transgresyjnym motywie zażywania substancji psychoaktywnych (Dolan, Fullam, 2010; Ślaski, 2017).

Przedstawione badanie może być również potwierdzeniem innych badań dotyczących transgresji relacyjnej – przekraczaniem osobistych granic wobec innej osoby, np. zbytnie obwinianie, krytykowanie czy znęcanie się nad innymi. Gdy osoba funkcjonuje adekwatnie pod względem emocjonalnym (empatia, niski poziom lęku) istnieje szansa, że transgresja negatywna może nie występować (Batanowa, Loukas, 2011; Loudin, Loukas, Robinson, 2003). A więc transgresyjny motyw używania alkoholu prawdopodobnie by nie zaistniał, gdyby jednostka adekwatnie funkcjonowała pod względem inteligencji emocjonalnej i lęku jako cechy i lęku jako stanu.

Obecne badanie wskazuje również dużą rolę lęku jako stanu i lęku jako cechy przy współwystępowaniu transgresyjnego motywu używania alkoholu, co jest zgodne z założeniami teoretycznymi. Otrzymane wyniki potwierdzają wcześniejsze badania, że lęk lub lęk nieświadomiony jest źródłem destrukcyjnych zachowań wobec siebie lub innych osób, co często doprowadza do naruszania norm społecznych lub czynów kryminalnych (Majchrzyk, 1995; Ostrowska, 2014; Yochelson, Samenow, 1982). Podobnie udowadnia w swojej monografii nt. agresji kobiet Majchrzyk (1995), który wyróżnił empirycznie wiele motywów pozbawienia życia innej osoby. Wykazał on, że lęk u sprawców przestępstw odgrywa pierwszoplanową rolę w dokonywaniu zabójstwa innej jednostki. W naszych badaniach podobną rolę może odgrywać lęk jako cecha, który to stan emocjonalny utrzymuje się przez długi czas u osoby używającej substancji psychoaktywnych i może być często moderatorem zachowań transgresyjnych negatywnych w postaci naruszania norm i reguł społecznych. Potwierdzają to również badania (Kubak, Salekin, 2009), w których udowodniono empirycznie, że młodzi przestępcy-adolescenci obojga płci wykazują wysoki poziom lęku, lęku separacyjnego i zaburzenia stresu pourazowego w genezie naruszania norm społecznych. Podobnie wskazuje w swych badaniach biograficznych Hackley i wsp. (2015), który przytacza wypowiedzi badanych osób. Wg tych osób jednym z motywów transgresyjnego picia alkoholu było przełamywanie swoich ograniczeń i zahamowań wobec innych ludzi.

Można się domyślać, że również z powodu tłumionych lęków indywidualnych i społecznych.

Rolę funkcjonowania emocjonalnego, a szczególnie lęku udowodniono w badaniach dotyczących więźniów sprawców przemocy. Więźniowie charakteryzowali się podwyższonym poziomem transgresji negatywnej i podwyższonym poziomem lęku jako stanu i lęku jako cechy, również wielu z nich nadużywało lub było uzależnionych od alkoholu (Ślaski, 2017). A jak wskazywano wcześniej transgresja negatywna to termin pochodzący z koncepcji psychotransgresyjnej Kozieleckiego (2001) i oznaczał działania niszczące inne osoby lub otoczenie jednostki, m.in. normy społeczne. Można więc wnioskować, że przekraczanie norm i reguł społecznych to główny motyw transgresyjnego używania alkoholu.

Obecne badanie nie potwierdza badań Poprawy (2010), w których nie wykazano związków transgresyjnego picia alkoholu przez nastolatków a zasobami szczęścia. Wspomniane pojęcie definiowano jako m.in. pozytywne myślenie o sobie, utrzymywanie pozytywnego bilansu emocjonalnego i radzenie sobie z trudnymi sytuacjami. Jednak transgresyjne picie alkoholu definiowano trochę inaczej, mianowicie jako poczucie się dorosłym i myślenie o sobie jako dorosłym, pomimo nieukończenia jeszcze 18 lat.

2.5. Wnioski

Badania potwierdzają problem transgresyjnego używania alkoholu i wyznaczają dalsze obszary badań, m. in. uwzględnienie bardziej licznej grupy badanej, uwzględnienie całej koncepcji psychotransgresji Kozieleckiego (2001).

Badania mogą być wskazówką dla psychologów pracujących z grupą nadużywających alkoholu, ponieważ osoby te wykazują w swym działaniu wiele negatywnych zachowań. Może to skutkować w dłuższym czasie konsekwencjami zdrowotnymi i prawnymi.

Bibliografia:

- Arsenio, W.F., Ford, M.E. (1985). The role of affective information in socialcognitive development: Children's differentiation of moral and conventional events. *Merrill-Palmer Quarterly*, 31, 1–17.
- Bandura, A., Caprara, G. V., Regalia, C. (2001). Sociocognitive self-regulatory

- mechanisms governing transgressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(1), 125-135.
- Batanova, M. D., Loukas, A. (2011). Social anxiety and aggression in early adolescents: examining the moderating roles of empathic concern and perspective taking. *Journal Youth Adolescence*, 40, 1534–1543.
- Buckner, J.D., Shah, S. M. (2014). Fitting in and feeling fine: Conformity and coping motives differentially mediate the relationship between social anxiety and drinking problems for men and women. *Addiction Research & Theory*, 23(3), 231–237. doi: 10.3109/16066359.2014.978304
- Dolan, M. C., Fullam, R. S. (2010). Moral/conventional transgression distinction and psychopathy in conduct disordered adolescent offenders. *Personality and Individual Differences*, 49, 8, 995–1000.
- Fromm, E. (1996). *Zdrowe społeczeństwo*. Warszawa: PIW.
- Gini, G. (2006). Social cognition and moral cognition in bullying: What's wrong? *Aggressive Behavior*, 32(6), 528–539.
- Hackley, C., Bengry-Howell, A., Griffin, C., Szmigin, I., Mistral, W., Hackley, R. A. (2015). Transgressive drinking practices and the subversion of proscriptive alcohol policy messages. *Journal of Business Research*, 68, 2125–2131.
- Graziano, F., Bina, M., Giannotta, F., Ciairano, S. (2012). Drinking motives and alcoholic beverage preferences among Italian adolescents. *Journal of Adolescence*, 35(4), 823-831.
- Jaworowska, A., Matczak, A., Ciechanowicz, A., Stańczak, J., Zalewska, E. (2005). *PKIE - Popularny Kwestionariusz Inteligencji Emocjonalnej. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych.
- Jolliffe, D., Farrington, D. P. (2004). Empathy and offending: A systematic review and meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 9, 441–476.
- Kozielecki, J. (2001). *Psychotransgresjonizm*. Warszawa: Żak.
- Kozielecki, J. (1987). The role of hubristic motivation in transgressive behavior. *New Ideas in Psychology*, 5(3), 361-383.
- Kubak, F. A., Salekin, R. T. (2009). Psychopathy and anxiety in children and adolescents: New insights on developmental pathways to offending. *Journal of Psychopathology and Behavior Assessment*, 31, 271–284.
- Loudin, J. L., Loukas, A., Robinson, S. (2003). Relation aggression in college students: Examining the roles of social anxiety and empathy, *Aggressive Behavior*, 29, 430-439.

- Majchrzyk, Z. (2008). *Zabójczynie i zabójcy*. Warszawa: UKSW.
- Majchrzyk, Z. (1995). *Motywacje zabójczyń. Alkohol i przemoc w rodzinie*. Warszawa: PARPA.
- Mayer, J. D., Salovey, P. (1999). Czym jest inteligencja emocjonalna? W: P. Salovey, D.J. Sluyter (red.), *Rozwój emocjonalny a inteligencja emocjonalna* (s. 23–69). Poznań: Dom Wydawniczy „Rebis”.
- McCullough, M. E., Fincham, F. D., Tsang, J. (2003). Forgiveness, forbearance and time: The temporal unfolding of transgression-related interpersonal motivations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(3), 540-557.
- Metts, S. (1994). Relational transgressions. In: W. R. Cupach & B. H. Spitzberg (eds.), *The dark side of interpersonal communication* (217-241). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Miller, C. H., Burgoon, J. K., Hall, J. R. (2007). The effects of implicit theories of moral character on affective reactions to moral transgressions. *Social Cognition*, 25(6), 819-832.
- Ostrowska, K. (2014). Ukryty lęk jako źródło zaburzeń w społecznym funkcjonowaniu jednostki. *Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja*, 23, 141-149.
- Poprawa, R. (2010). Zasoby szczęścia a motywacja do picia i ryzyko problemów alkoholowych wśród studentów. *Alkoholizm i Narkomania*, 23(1), 27-49.
- Ślaski, S. (2017). Transgresja negatywna a lęk i empatia u więźniów, *Current Issues Personality Psychology*, w druku.
- Ślaski, S. (2012). *Motywacyjno-osobowościowe wyznaczniki zachowań transgresyjnych i ochronnych*. Warszawa: UKSW.
- Ślaski, S. (2004). Jakość życia młodzieży zagrożonej uzależnieniem od środków psychoaktywnych. W: J.K. Zabłocki, W. Brejnak (red.), *Wybrane problemy dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi w procesie edukacji* (105-121). Warszawa: UKSW
- Wojciszke, B. (2005). Affective concomitants of information on morality and competence. *European Psychologist*, 1, 60-70.
- Wrześniewski, K., Sosnowski, T., Jaworowska, A., Fecenec, D. (2011). *Inwentarz Stanu i Cechy Lęku STAI. Polska adaptacja STAI*. Wydanie czwarte rozszerzone. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych.
- Yochelson, S., Samenow, S.E. (1982). *The criminal personality. Volume I: A profile for change*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.